
C

---

c [1878] Önkéntelen hangkitörésből keletkezett indulatszó. A leginkább kettőzötten kiejtett *c* hang egyfelől a csodálkozás, meglepetés, másfelől a lekicsinylés, becsmélés kifejezője lehet.

-c [1351] Névszóképző. Az *-sz* névszóképző változata, amely a régi nyelvben is csak ritkán fordult elő elsősorban kicsinyítő jelentésármayalattal, pl. *gombóc*, *gömböc*. A nyelvújítók is alkottak vele néhány új származékot, pl. *bohóc*, *élc*, *jegec*. Ma már teljesen elavult toldalék.

cafát [1831 (?), 1837] Származékszó, melynek alapszava önállóan nem adatható. Az alapszó valószínűleg a *cáfol* ige tövével hozható kapcsolatba. A szó végződése vagy névszóképző, vagy melléknéviigenév-képző, az utóbbi esetben főnevesülés történt. Elsődleges jelentése 'a ruhára tapadt sár' lehetett, a 'foszlány' a sáros, elrongyolódott ruhaaljhoz való hasonlóság alapján fejlődhetett ki. A *cafatos* melléknévi alak [1831] talán a *cafát* -os melléknévképzős származéka. Az is lehetséges, hogy a *cafatos* a korábbi fejlemény, mely közvetlenül a (mára elavult) töből keletkezett játékos szóalkotással, és a *cafát* ebből jött létre elvonással.

cafka [1775] Belső fejlemény, esetleg hangutánzó eredetű szó, alakulásmódja azonban bizonytalan. Feltehetőleg a nyelvjárási *cafog* 'lucskoban, sárban jár' ige [1831] -a melléknéviigenév-képzős származékának főnevesülése, amely a második nyílt szótagi magánhangzó kiesésével fejlődött. A szóvég alakulására a *-ka* kicsinyítő képző is hatással volt. Elképzelhető azonban az is, hogy a *cafog* tövének kicsinyítő képzős alakjával van dolgunk. A szótó a *caplat* családjával függ össze, vö. még *cáfol*. A *cafka* alaktani felépítésére vö. *csacska*, *locska*.

cáfol [1577] Származékszó, melynek alapszava önállóan nem adatható. A tő bizonytalan eredetű, talán hangutánzó-hangfestő szó, mely az iszapban és a sárban való járás lucsgó hangját utánozza, vö. *cafrang*, *caplat*, végződése az *-l* gyakortító ige képző. Eredeti jelentése 'csatangol, sárban cammog' lehetett, ebből fejlődhetett az irodalmi szövegek révén köznyelvivé vált 'helytelennek bizonyít' jelentés (vö. például a *sárba tipor* kifejezés képletes használatát).

cafra [1790] 'szajha' Szófajváltással keletkezett. Egy önállóan nem adatható *cafar ~ *cafor* relatív tő származéka. Eredetileg *-a* végződésű folyamatos melléknévi igenév, mely később főnevesült, hasonló szófajváltásra vö. *csigolya*, *hulla*. A szó abszolút töve a *cáfol* tövével azonos, relatív töve pedig a *cafrang*-éval. Nyelvjárási szó.

cafrang [1380 k.] 'cifraság, sallang <lószerszám>; sár, lucsok' Származékszó, melynek alapszava önállóan nem adatható. A relatív tő *-r* végződése gyakortító ige képző. Az abszolút tő a *cáfol* tövével azonos. A *-g* végződés névszóképző. A szó belseji *n* későbbi betoldás eredménye. A horvát-szerb *caprag*, az orosz *чепрак* [cseprak], a német *Schabracke*, francia *chabraque*, oszmán-török *çaprak*: 'nyeregtagaró, lótagaró' valószínűleg a magyar szó átvételei.

cakk [1844 (?), 1877] 'fogazás ruhadarab, terítő vagy más tárgyak szélén' Német jövevényszó, vö. német *Zacke*, nyelvjárási *zack*: 'kiálló rész, csúcs, fok; ág; ruhaszegély csipkézése'. A német szó germán eredetű, vö. angol *tack* 'szeg; cövek'. A nyelvjárási *cakni* változat [1807] végződésére vö. *fecni*, a *cakli* változat [1891] *-li* végződésének keletkezésére pedig vö. *cetli*. A *cakli*-ből a *cakpkakk* és a *cakompakk* hatására keletkezett vulgáris ikerszó a *caklipakli* 'mindenestől, összesen; holmi, cökmök'. Származékai a *cakkos* [1877], *cakkoz* [1884].

cakó [1394 tn. (?), 1565] 'gólya' Szófajváltással keletkezett, egy önállóan nem adatható tő származéka alapján. Eredetileg *-ó* végződésű folyamatos melléknévi igenév volt, mely később főnevesült, hasonló szófajváltásra vö. *bimbó*, *rigó*. A tő valószínűleg hangutánzó eredetű. Ma

már elavult. Az állattani műszóként használtos *cankó* 'hosszú csőrű és lábú, gerle nagyságú madár' [1895] szóhasadással keletkezett a *cakó*-ból. A szó belseji *n* későbbi betoldás eredménye.

cakompakk [1858] 'cókómók' Német jövevénytyszó, vö. német (*mit*) *Sack und Pack* 'minden holmijával, mindenestül'. A rövidebb *cakkpakk* [1903] német mintára keletkezett ikerszó, vö. német *Sack-Pack* 'cókómók; csöcselék' (német *Sack* 'zsák' + *Pack* 'csomag'). Bizalmas stílusértékű szó.

cammog [1588] Származékszó, melynek alapszava önállóan nem adatható. A tö bizonytalan eredetű, esetleg hangfestő szó lehetett. Valószínűleg összefügg a nyelvjárási *cankózik* 'kószál, baktat' igével [1660]. Végződése a -g gyakorított képző.

cápa [1794] Valószínűleg szóhasadással keletkezett az elavult *capa* 'sagrenbőr' [1529] szóból, a sagrenbőrt ugyanis cápabőrből készítik. Az is lehetséges, hogy a 18. század végén tudatos állattani műszói alkotásként keletkezett. Eredeti, 'ragadozó tengeri hal' jelentése alapján hasonlóságon alapuló névátvitellel keletkezett az 'öreg matróz', illetve a 'kíméletlen kizsákmányoló' jelentése.

caplat [1848] '(sárban gázolva) cammog' Származékszó, melynek alapszava önállóan nem adatható. A relatív tö -l végződése gyakorított ige képző. Az abszolút tö a *cafát* és a *cáfol* szavak tövével azonos. A *caplat* végződése műveltető ige képző. Igénk a *caflat* [1848] változatával együtt egy hangutánzó-hangfestő eredetű szócsalád tagja. Hangalakja a sárban járás hangját, illetve mozgásképzetét jeleníti meg. A hangutánzás síkján összefügg a *cuppan*, *cuppog*, a hangfestés síkján pedig a *cafrang*, *cammog* szavakkal.

cár [1555] 'orosz, egy időben bolgár és szerb uralkodó' Vándorszó, vö. német *Zar*, francia *tsar*, szlovén *car*, lengyel *car*, orosz *царь* [carj]: 'cár'. A szót az orosz terjesztette el. A szláv nyelvekben a gót *kaisar* 'császár' szóra vezethető vissza, végső forrása pedig a görög; vö. még: *cézár*. A *cár* szócsaládjának tagja a *cáre-*

vics 'a cár fia, trónörökös' [1893] és a *cárizmus* [1905].

cech [1614] '(vendéglői) számla (összege)' Német, közelebről felnémet jövevénytyszó, vö. korai újfelnémet *zech*, német *Zeche*: '(vendéglői) számla'. Ugyanerre a német szóra vezethető vissza *céh* szavunk is. A *k* végződésű alakváltozatok, mint *cek*, *cekk* a német *χ* hang helyettesítésével jöttek létre, vö. *pech*. A bizalmas társalgási nyelv szava.

cécó [1722 (?), 1859] 'zajos mulatozás; fölösleges parádé' Ismeretlen eredetű. A nyelvjárási *hajcécó* 'hühó' összetétel olyan típusú alakulat, mint a *hajcihő* 'csetepaté': az előtag indulatszó, az utótag pedig talán hangutánzó-hangfestő eredetű szó.

céda [1566 tn. (?), 1626–1627] 'feslett erkölcsű; ringyó' Ismeretlen eredetű. Melléknévi jelentései között a 'csintalan' lehet az eredeti. Főnévi használatban 1838-tól adatható 'erkölcstelen nőszemély' jelentésben. Az irodalmi nyelv szava.

cédrus [1395 k.] 'melegebb éghajlatot kedvelő fenyőfajta' Latin jövevénytyszó, vö. latin *cedrus* 'gyalogfenyő; cédrus; cédrusolaj'. A szó végső forrása a görög, vö. *kédrosz* 'cédrus; cédrusolaj'. A szóvégi *s*-ező ejtésre vö. *ámbitus*.

cédula [1517] Latin jövevénytyszó, vö. középkori és hazai latin *cedula* 'papírlapocska, cédula'. A latin szó a *schedula* 'ugyanaz' középkori latin fejleménye, ami a latin *scheda*, *scida* 'papiruszcserje darabja, melyből a papír készül; papírlap' szavakra megy vissza. Ez utóbbi forrása a görög *szkhéde*, *szkhíde* 'szálka'. Származékai: *céduláz* [1708], *cédulka* [1818].

cefet [1874] 'ringyó; elhanyagolt külsejű, gyalázatos' Származékszó, melynek alapszava önállóan nem adatható, a *cafát* magas hangrendű párja. Az abszolút tö a *cefre* tövével azonos. A -t végződés vagy befejezett melléknéviigenév-képző, vagy névszóképző. Határozói származéka a *cefetül* 'rosszul' [1906], mely leginkább a *cefetül érzi magát* kifejezésben használatos. Ikerszó is keletkezett belőle, vö. *cefet-cafat* 'rongyos' [1873]. A köznyelvben vulgáris melléknévi jelentése él.